

A 160 ÉVES MAGYAR BÖLCSŐDE TÖRTÉNETE - HOGYAN ALAKULT KI A JELENKORI BÖLCSŐDEI MŰVÉSZETI NEVELÉS?

MOLNÁR RÉKA

az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának hallgatója
rekabalko@gmail.com

2009-től Magyarországon, főiskolai szinten tanulhatnak a bölcsődei kisgyermeknevelők, amelynek hatalmas jelentősége van Magyarországon. 2010-ben a csecsemő- és kisgyermeknevelő képzés fejlesztésére tantárgyfejlesztő csoportokat hozott létre a Csecsemő-és kisgyermekgondozó alapszak Országos Programfejlesztő Bizottsága. A tantárgyfejlesztő csoport tagjai Magyarország több felsőoktatási intézményében és bölcsődéjében oktatják a kisgyermeknevelő hallgatókat arra, hogyan érdemes kreatív játékokat játszani a bölcsődés korosztályú gyermekekkel. A Programfejlesztő Bizottság megbízásából a tantárgyfejlesztő csoport együttműködésével kezdhette el *Gyöngy Kinga* annak a 2014-ben megjelent kötetnek az írását, amely egy olyan összefoglaló képet mutat a hazai bölcsődei ellátás múltjáról és jelenéről, amelyre eddig még nem volt példa. Írásom *A bölcsődei művészeti nevelés előzményei és jelen gyakorlata* című kötet két tanulmányának a struktúrájáról, tartalmáról és annak elemzéséről szól. A könyv két fejezetből áll, amelyeket *Gyöngy Kinga* pszichológus írt, aki az ELTE Pszichológiai Doktori Iskola doktorandusza. Az első fejezet két részre tagozódik, amelynek első része a 160 éves bölcsőde történetét mutatja be, a második rész a bölcsődei művészeti nevelés múltját ismerteti. A második fejezet a jelenkori bölcsődei művészeti neveléssel kapcsolatos kutatást szemlélteti, amelynek érdekes, nem várt eredményei születtek.

A kötet egyik célja, hogy a kisgyermeknevelő képzésbe bekapcsolódók számára széleskörű képet adjon a bölcsődei ellátás történetéről. Ez azért fontos, mert megmutatja azokat a most is használt módszereket, amelyeket próbáltak már alkalmazni elődeink a magyar kisgyermeknevelésben. A kutatás másik célja, hogy választ adjon arra, milyen mértékű felnőtt közreműködésre van szükség a művészeti nevelés terén. A kötet további célja, hogy a benne foglalt nevelési elveket a kisgyermekkel foglalkozó pedagógusok megismerjék, mert ezeket ők valósítják meg a gyakorlatban. Tudnunk kell, hogy mely módszerek működnek a gyakorlatban és melyek azok, amelyeken változtatni kell. Ennek a tudata és a pozitív változás magasabb színvonalú gondozást-nevelést tesz lehetővé a bölcsődékben. A szerző tudatosan egymásra építve dolgozta ki a témákat, amelyre a tartalomjegyzék szolgál bizonyítékként. A kötet tartalomjegyzéke is tükrözi az elméleti alapokra épülő gyakorlati vizsgálódás jelentőségét, így tehát míg az első fejezet első része (13-38. oldalig) a 160 éves bölcsőde történetét vizsgálja, addig a második rész (45-56. oldalig) egy több évtizedes művészeti nevelés különböző ágaiban bekövetkező

módszertani változásokat bemutató kutatás. A második fejezet (59-127. oldalig) egy országos bölcsődei kérdőívezés eredményeit tartalmazza és rávilágít arra, hogy hogyan zajlik a gyakorlatban a gyermekek művészetekkel való megismertetése.

A kötet első fejezete („*A bölcsődepedagógia története a játékirányítási elvek és a művészeti nevelés szempontjából*”) abból a szempontból is különleges, hogy nehezen fellelhető szakirodalmak szövegére támaszkodik. A szerző a gondozónő-képzés egykori tankönyveit, minisztériumi rendeleteket, módszertani leveleket, bölcsődei ankétok és kongresszusok előadásainak tanulmányköteteit, módszertani bölcsődék értekezleteiről származó feljegyzéseket és több nyelven íródott tudományos publikációkat elemzett, továbbá szakértőkkel, köztük *Rózsa Judittal, Nyitrai Ágnessel, Németh Margittal, Kalmár Magdával* és *Tardos Annával* készített célzott interjúkat. Az előbb felsoroltak felkutatása és felhasználása vitathatatlanul emelik a könyv színvonalát.

Az első fejezet első része („*Bölcsődetörténet a játékirányítás kérdésének szemszögéből*”) felöleli 1852-től egészen napjainkig a bölcsőde történetét. A szerkezetileg jól felépített rész egy olyan ívet ad a tanulmánynak, amely nem csak a múlt és a jelenkor különbségeit, de a hasonlóságokat is szemlélteti, ez segít a módszerválasztás okainak megértésében.

A szerző részletesen bemutatja, hogy mit jelentett a bölcsőde a második világháború előtt. *A kórházi, óvodai és a csecsemőotthoni minta* című alfejezetek által ezt megismerhetjük. Megtudhatjuk, hogyan váltotta fel a párhuzamos napirendet a folyamatos napirend, az irányított játékot a szabad játék elve és hogyan jutottunk el a nyitott bölcsődéig.

A szerző nemzetközi összehasonlító vizsgálatot is végzett, azaz Magyarország és Kelet-Németország bölcsődéiben használt nevelési elveket hasonlította össze. 1983-ban hazánkban a szabad játék elve uralkodott, addig Kelet-Németországban a játékirányítás volt a hangsúlyos. Az akkor készült fejlődési tesztek eredményei a magyar gyermekeknél jobbak lettek a német gyermekekénél. Az eredmények mentén megtudhatjuk a magyar-német pedagógiai összehasonlító vizsgálat tanulságait: szükségtelen az erőltetett fejlesztés, ha a gyermek számára ingergazdag, biztonságos környezetet biztosítunk.

A bölcsődetörténet témában megjelent szakirodalmakat jól összefoglalja a kötet. *Gyöngy Kinga* a bölcsődetörténet kronológiáját *Vokony Éva* 2002-ben megjelent *Kis magyar bölcsődetörténet* című írása alapján mutatja be. A bölcsődetörténeti kutatás megkövetelte továbbá olyan kulcsfontosságú szakemberek munkájának az ismeretét, mint *Pikler Emmi, Tardos Anna, Polónyi Erzsébet, Majoros Mária* és *Nyitrai Ágnes*. *Pikler Emmi* 1972-ben kiadott *Az egészséges csecsemő és gyermek fejlődése és gondozása* című három kötetes könyve nélkülözhetetlen alapot szolgáltat ahhoz, hogy megértsük a *Pikler-pedagógiát*. *Pikler* kiemeli a gondozás minőségének fontosságát, amely befolyásolja a gyermek viselkedésének alakulását. A második kötet mutatja meg a csecsemő és kisgyermek gondozásának az alapkövetelményeit az intézményekben. Ez jó alapul szolgált a

szerző számára a második világháború utáni kisgyermekgondozás megismeréséhez, annak bemutatásához.

A fejezetben megismerhetjük *Pikler Emmi* Lóczy úti csecsemőotthonát, és az ott kidolgozott módszereket. Ez a korszak mérföldke a kisgyermekgondozás területén, hiszen *Pikler* saját koncepciót dolgozott ki a személyes jellegű csecsemőgondozás minden területére.

A fejezet egymással szembefordítja *Pikler* és a Bölcsődék Országos Módszertani Intézet álláspontját. Míg a *Pikler* a játék gyermekek által választott formáit támogatja, addig a BOMI a rendszerváltás utáni években a felnőtt játékban való részvételét részesíti előnyben. A Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézménye és a Bölcsődék Országos Módszertani Intézménye által ellátott gyermekek különböző helyzete (csecsemőotthon és családban nevelődés) magyarázza az eltérő álláspontot.

A pedagógiatörténeti kutatás során a szerző eljut az 1997-ben írt „Játék a bölcsődében” című módszertani levélhez, amelyből megismerhetjük a bölcsődei játékok alapelveit, a különböző játékelméleteket, a játék definícióját és funkcióit, továbbá a gondozónó szerepét a játéktevékenységben. A módszertani levél és a Lóczyban dolgozó szakemberek korábbi tankönyvei között már találunk szemléletbeli hasonlóságot, például a játékfejlődés ismertetése életkori bontásban vagy a játékkészlet. Az első rész végén található összefoglaló táblázat jól illusztrálja a különböző korszakok játéktevékenységét, ez az olvasó számára segíti a megértést. Az első fejezet második része („*A művészeti nevelés módszertanának változása a különböző nevelési felfogások hatására*”) azt vizsgálja, hogyan változott a művészeti nevelés az évtizedek alatt. A szerző a művészeti nevelést különböző formákra bontotta le: anyanyelvi nevelés (mesélés, versmondás, mondókázás, bábozás), ének-zenei nevelés (ének), vizuális nevelés (plasztikázás, firka és rajz). A kötet az 1950-es évek végétől követi végig, hogyan fejlődött az a tapasztalat, amely alapján kibontakoztak a bölcsődei művészeti nevelés elvei. Ez a rész világosan bemutatja, hogy a művészeti nevelés múltbéli és a jelenkori gyakorlata közötti különbséget tetten érhetjük abban, ahogyan az eszközöket használták, vagy a felnőtt tevékenységének céljában, például abban, hogy rajzolásra a folyamat megtapasztaltatásáért vagy az eredmény kedvéért teremtünk lehetőséget.

A kötet második fejezete *Egy országos kutatás tanulságai a bölcsődei művészeti nevelésről* címet viseli. A bölcsődei szakemberek, pedagógusok számára a bemutatott eredmények azért tanulságosak, mert képet adnak a kisgyermeknevelő szakma jellemzőiről és segítséget nyújtanak a kisgyermeknevelők gyakorlatának reflektálásához. A kérdőíves adatfelvételre 2011. február és május között került sor. A szerző bölcsődékben és egységes óvoda-bölcsődékben dolgozó kisgyermeknevelőket keresett meg a kérdőívvel, amelyeket elektronikus úton küldött és hólabda módszerrel indította el a kérdőívfelvételt. A kérdőív nyílt és zárt végű kérdéseket tartalmazott. Összesen 921 kérdőív érkezett vissza, a szerzőnek a teljes populáció 13,9%-át sikerült elérnie. Az 1982-es *Ferenczy és munkatársai*

még arra az eredményre jutottak, hogy a kisgyermeknevelő szakmában a fiatalok vannak többségben. A 2000-es *Szele Béláné* Debrecen város önkormányzati fenntartású bölcsődéiben dolgozó kisgyermeknevelőivel készített interjú eredményei egyértelműen tükrözi, hogy feltűnően alacsony a fiatalok aránya. Évtizedekre visszamenőleg a korábbi vizsgálatokat és a saját kutatásának eredményeit is figyelembe véve a szerző arra a következtetésre jutott, hogy a kisgyermeknevelő szakma elöregszik, ennek okait több oldalon keresztül boncolgatja. A szerző hangsúlyozza, hogy nem teljes körű lekérdezéssel állunk szembe, tehát nem szabad túlzott következtetésekbe bocsátkozni.

A szerző az adattömeget diagramokkal, táblázatokkal szemlélteti, ami átláthatóvá teszi a művészeti nevelés különböző területeinek működését. A gyakorlatban megjelenő művészeti nevelés formáihoz kapcsolódó és azokat szemléltető képek még élvezetesebbé teszik az olvasást. Kiemelkedő jelentőségű, hogy a szerző a művészeti nevelés módszertanilag vitás kérdéseivel kapcsolatban is gyűjtött információkat, ami azt jelenti, hogy a kérdőív minden logikailag lehetséges helyzetre rákérdezt, olyanokra is, amely ellentétes a módszertani ajánlásokkal. Ilyen vitás kérdés például a gondozási helyzetben lévő éneklés, mondókázás. A szerző célja ezzel az volt, hogy tisztán lássa a gyakorlatban folyó nevelés mikéntjét, és amely alapot szolgálhat a jövőbeni módszertani ajánlások alakításában.

Sok olvasó lepődhet meg a kapott eredményektől. Az eredmények közül a következőket emelem ki: megdöbbentőek a kisgyermeknevelő szakma elöregedésére vonatkozó adatok. Magasabb végzettséggel rendelkeznek a fiatalok, mint az idősebb, régebb óta dolgozó kisgyermeknevelők. Túltöltöttek a bölcsődei csoportok, az életkori különbség fél és két év közt is lehet az egy csoportba járó gyermekek között. Az aktívan használt dalok, mondókák, versek száma nem túl nagy, a mintára vetítve azonban több száz változattal találkozhatunk. A szerzőt meglepte, hogy gyakori a játékos torna a bölcsődékben. A szopránfurulya használata meghatározó szerepet tölt be a hangszerek tekintetében. Nem tudatos a bölcsődékben a mesekönyv választás, a népmesékhez képest a műmese dominál. A gyurmázás gyakrabban megvalósuló alkotó tevékenység, mint a festés.

A Csecsemő-és kisgyermekgondozó alapszak Országos Programfejlesztő Bizottsága megbízásából elkészült könyv legfontosabb célkitűzése az volt, hogy a bölcsődei művészeti nevelés országos kutatásának eredményei nyomán elkészülhessen egy ajánlás a kisgyermeknevelő képzés számára. A sikeres kutatás lehetővé tette az ajánlás elkészülését, amelyet az utolsó alfejezetben olvashatunk. A kötet mellékletében megtalálható a művészeti nevelés kutatását szolgáló kérdőív, illetve a hazai bölcsődei adatbázis (124-151. oldalig).

A két tanulmány elektronikus formában is elérhető, azonban, aki a nyomdai példányt szeretné a kezében tartani, annak csalódást okozhat a sok apró betű, ami megnehezíti az egyébként olvasmányos művet. A tanulmányban mindvégig hangsúlyos a bölcsődei napközbeni ellátás fejlődése és a színvonalas bölcsődei művészeti nevelés gyakorlati megjelenésének jelentősége.

A könyv tudományos jelentősége, hogy a szerző bölcsődei művészeti neveléssel foglalkozó országos kutatást végzett, amire eddig még nem volt példa, éppen ezért a szakmában alapvető műnek kell, hogy számítson. A könyv tankönyvként szolgál a csecsemő- és kisgyermeknevelő hallgatók számára, de forgathatja minden bölcsődei szakember és pedagógus, illetve a kisgyermeknevelés iránt érdeklődők.

Gyöngy Kinga (2014): A bölcsődei művészeti nevelés előzményei és jelen gyakorlata. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 148 o.